

ОВОД Юлія Василівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету

МОТИВАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВИБОРІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті розкрито поняття мотиву та мотивації, їх роль у професійному виборі майбутнього соціального педагога, проаналізовано функції мотиву. Також проаналізовано мету, що є основою вибору професії, та визначено основні типи мотивації:

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальний працівник, соціальні служби, клієнт.

Центральними мотивами вибору професії є мотиви, пов'язані зі змістом праці. При цьому вказується, що такий мотив, як «інтерес до професії», є беззмістовним, тобто соціальні педагоги протягом перших років навчання не можуть пояснити, чому саме ця професія їх зацікавила. Майбутні працівники соціальної сфери ще не уявляють собі вимог до спеціальності, мають поверхові і випадкові уявлення про професію, що обрали, і тому формально відповідають на поставлені запитання. В ряді досліджень підкреслюється, що якщо в домінуючому мотиваційному комплексі ідейні мотиви поєднані із стійкими професійними інтересами, то в цьому випадку професійна спрямованість є найбільш стійкою. Звідси впливає важливе завдання виховання – забезпечити рівномірність формування як соціальних, моральних, пізнавальних, творчих мотивів, так і мотивів, пов'язаних зі змістом праці у майбутній спеціальності.

Проблема професіоналізації особистості є однією з найбільш розроблених у вітчизняній науці. Вивченню впливів соціальних і соціально-психологічних чинників на процес професійного самовизначення людини присвячені праці таких дослідників, як В. Осовський, В. Шубкін. Висвітлення питань життєвих і професійних планів молоді, її професійних намірів знайшли своє відображення в дослідженнях Р. Чередніченко та В. Шубкіна. Взаємозв'язок професійного самовизначення із загальним процесом самовизначення особистості розглянуто у працях К. Абульханової-Славської, Р. Нікова, В. Сафіна. Питання мотивації особистості до здійснення професійного вибору та здатності до певної діяльності висвітлені в наукових дослідженнях В. Бодрова, А. Голомшток, Є. Клімова, І. Назімова, К. Платонова та інших.

Діяльність людини характеризується мотивами. Мотивом діяльності називають те, заради чого здійснюється діяльність, стимул, який спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотивами можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна і та сама діяльність може здійснюватись із різних мотивів [5]. Мотиви людської діяльності можуть бути найрізноманітнішими: органічними, функціональними, матеріальними, соціальними, духовними. Органічні мотиви спрямовані на задоволення природних потреб організму (у людини – на створення умов, які найбільше цьому сприяють). Такі мотиви пов'язані з ростом, самозбереженням і розвитком організму. Це – виробництво продуктів харчування, житла, одягу тощо. Функціональні мотиви задовольняються за допомогою різних культурних форм активності, наприклад ігор і занять спортом.

Матеріальні мотиви спонукають людину до діяльності, спрямованої на творення предметів домашнього вжитку, різноманітних речей та інструментів безпосередньо у вигляді продуктів, які обслуговують природні потреби.

Соціальні мотиви породжують різноманітні види діяльності, спрямовані на те, щоб посісти певне місце в суспільстві, отримати визнання й повагу з боку оточення.

Духовні мотиви складають основу тих видів діяльності, які пов'язані зі самовдосконаленням людини. Тип діяльності зазвичай визначається за її домінуючим мотивом.

Мотивація діяльності упродовж її розвитку не залишається незмінною. З віком у міру розвитку людини відбувається зміна мотивації її діяльності. Мотив сприймається, з одного боку, як спонування, а з іншого – як відображення в свідомості людини об'єктивних рушійних сил поведінки. Основними компонентами структури діяльності суб'єкта є: потреба, активність, мотив, діяльність, мета, дія, завдання, операція (рис. 1).

Вказані відношення між діяльністю і дією, між мотивами та метою знаходять своє вираження в психіці людини і відтворюються у внутрішній будові її свідомості. Активну сутність особистості надають

її мотиви. Але мотив характеризує не стільки особистість, скільки обставини, в яких вона опинилась у процесі життя.

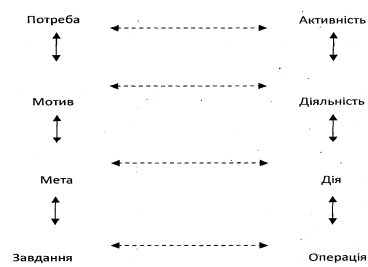

Рис. 1 – Основні компоненти структури діяльності

Мотив часто визначається як те, чим свідомо спрямовується діяльність людини із задоволення своїх потреб. Отже, в основі всіх збудників поведінки лежать потреби. Однак, одні збудники пов'язані безпосередньо з потребами, а інші спонукають людину до діяльності опосередковано через свідомість (утворення наміру, постановка цілей, прийняття рішень).

Мотивація за визначенням учених, педагогів і психологів є стрижнем психології особистості, обумовлює особливості поведінки й діяльності особистості. Стає все очевидніше неможливість їх розгляду без аналізу мотивації. Мотивація є своєрідним барометром суспільних відносин і змін, які в них відбуваються. Будучи стрижнем психології особистості, мотивація задає і спрямованість, і характер, і здібності особистості, здійснюючи на них вплив. Унаслідок своєї складності та багатогранності мотивація в психології розуміється дуже широко, підмінюється різними психологічними явищами. В даний час ще не створено такої теорії мотивації, яка б не була суперечливою і охоплювала коло її основних функціональних та прикладних проблем. Тому існують різні трактування мотивації: спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; предметно-спрямована активність певної сили; спонукаючий і визначаючий вибір спрямованості діяльності на предмет (матеріальний чи ідеальний), заради якого вона здійснюється; усвідомлена причина, яка лежить в основі вибору дій та вчинків особистості.

Мотивація свідомого вибору професії – це система мотивів, спрямованих на реалізацію потреби в оволодінні певним видом професійної діяльності. Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини. Мотивація формується в людини в міру усвідомлення нею суспільної значимості обраної діяльності й правильної оцінки своїх індивідуальних нахилів і здібностей. Тому мотивацію вибору професії, як і будь-яке психічне явище, дуже важливо розглядати в розвитку, із урахуванням вікових змін. При цьому важливо не лише краще зрозуміти характер зміни мотивації, але й побачити, які її сторони на певному етапі розвитку потребують виховного впливу.

Мотиви вибору професії можна звести до трьох основних комплексів:

1) Інтерес. Професійні інтереси соціальних педагогів можна поділити на дві основні групи: безпосередні інтереси, які виникають на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності; опосередковані інтереси, зумовлені деякими організаційними, соціальними й іншими характеристиками професії.

Безпосередні професійні інтереси включають: професійно-специфічний інтерес – інтерес до предметів, до процесів праці, що характеризують її основні функції, а також до результатів, виражених у створених продуктах, наданих послугах і т. п.; загальнопрофесійний інтерес виникає на основі привабливості найбільш загальних властивостей професії, з якими соціальний педагог має можливість ознайомитись під час проходження практики; романтичний інтерес базується на уявленні про незвичайність даної професії; ситуативний інтерес формується на основі випадкових, нетипових для даної професії ознак та пояснюється вузькістю професійного кругозору майбутнього соціального педагога.

Опосередковані професійні інтереси включають: професійно-пізнавальний інтерес базується на прагненні до пізнання певних природних, технічних, гуманітарних й інших процесів і явищ; інтерес до самовиховання проявляється в прагненні до духовного збагачення та формування суб'єктивно цінних якостей особистості; престижний інтерес – вибір професії зумовлений перспективами професійного росту, які ця професія забезпечує, престижністю професії в суспільстві; інтерес супутніх можливостей відображає прагнення молодшої людини задовольнити за допомогою вибраної професії

певні духовні та життєво-побутові запити й потреби (прагнення до спілкування з людьми, потреба в матеріальному забезпеченні тощо); невизначений інтерес – в його основі лежать невизначений емоційний потяг до майбутньої професії.

2) **Обов'язок.** Можна виділити 5 основних груп мотивів обов'язку: відповідальність стосовно повсякденних професійних обов'язків і вимог; прагнення до вдосконалення майстерності у вибраній справі; новаторство у праці та її організації; загальноальтруїстичні прагнення; загальногромадянські прагнення.

3) **Самооцінка професійної придатності.** Процес формування самооцінки професійної придатності відбувається нерівномірно і це може виражатись у такому протиріччі: або майбутньому соціальному педагогу не вдається співвіднести відомі йому властивості професії зі своїми особистими якостями (дефіцит самопізнання), або він затрудняється визначити правильність професійного вибору (дефіцит професійної інформації). З віком зміст самооцінки поступово збагачується, але ці зміни не являють собою процесу, який розвивається послідовно та інтенсивно.

Типи мотивації вибору професії:

I тип мотивації – опорний тип – інтерес до професії гармонійно поєднується з морально зрілою установкою на працю, з об'єктивною оцінкою і практичною перевіркою особистих якостей, готовністю до самовиховання.

II тип мотивації – майбутньому соціальному педагогу поки що незрозуміла специфіка обраної професії, невідповідність вимог професії до стану здоров'я, фізичних, розумових та інших якостей людини.

III тип мотивації характеризується неузгодженістю між інтересом до професії й мотивами суспільного обов'язку.

IV тип мотивації найменш ефективний: при виборі професії молоді люди керуються лише своїми бажаннями, без адекватного усвідомлення як суб'єктивних, так і об'єктивних можливостей та умов їх реалізації.

В педагогічній літературі до цього часу не вироблена чітка класифікація мотивів вибору професії. Немає конкретної класифікації мотивів. В основу вітчизняної класифікації їх покладена мета, заради якої вибирається та чи інша професія. Аналізуючи мету, що є основою вибору професії сьогодні, можна визначити два основні типи мотивації: опосередкована, тобто професія обирається як засіб реалізації мети, що лежить поза професією (соціальні, моральні, естетичні, престижні, матеріальні, утилітарні мотиви вибору професії); безпосередня, тобто вибір професії стимулюється самою професією (пізнавальні, творчі мотиви, ті, що пов'язані зі змістом праці).

Відповідно часу впливу на вибір професії, мотиви можуть ділитись на постійної, короточасної та довгострокової дії. Постійно діючі мотиви впливають на особистість протягом усього її життя (наприклад, задоволення природних потреб), короточасні мотиви – протягом певного часу (наприклад, пізнання чогось нового), мотиви довготривалої дії – протягом багатьох років (наприклад, пізнавальна діяльність особистості). Відповідно до сили впливу, мотиви поділяються на сильні, що є особливо дієвими, помірні, які характеризуються середньою силою їх прояву, і слабкі, які мало впливають на діяльність. Мотиви розподіляються і за ступенем стійкості на сильно-, середньо- і слабостійкі. За проявом у поведінці виділяють реальні чи актуальні і потенційні мотиви. Реальними називаються мотиви, які фактично спонукають поведінку та діяльність. Під потенціальними мотивами розуміють такі, які сформувались в особистості, але не проявляються в даний момент. Тут можуть бути два випадки: або людина готується до майбутньої діяльності, або вона нею займається раніше, але переключилась на іншу.

Своєрідність всіх цих груп мотивів характеризує мотиваційну сферу особистості. При цьому перші три групи фактично складають її змістовну характеристику, а чотири останні – динамічну. Вирішальну роль у правильному виборі професії належить, перш за все, осмисленню професійної діяльності, змісту праці і вимог до психофізіологічних особливостей людини. В умовах ринкових перетворень економіки нашої країни суспільство вимагає кваліфікованих фахівців, які не тільки вміють висувати високі ідеї, а й добиватись їх здійснення в складних умовах боротьби нового зі старим.

Мотив діяльності виконує різні функції. Роздвоєння функцій мотиву відбувається в ході розвитку людської діяльності і пов'язано з її полімотивованим характером. Діяльність людини відповідає не тільки одному мотиву, її психологічним здобутком є те, що вона водночас відповідає двом або декілька мотивам. Одні мотиви виконують функцію спонукання ("мотиви-стимули"). Інші -

оцінюють діяльність та надають їй особистісного смислу ("смыслеутворюючі мотиви"). Мотив існує в певній ієрархічній структурі, яка визначається розподілом функцій між мотивом однієї і тієї ж діяльності. Такі ієрархічні відношення мотиву не тільки характеризують мотиваційну сферу особистості, але й виступають її центром. У цій ієрархічній структурі мотиви, що виконують функцію смыслеутворення, завжди перебувають на більш високому місці, вони є провідним мотивом особистості. Саме в цій його смыслеутворчій функції, дуже тісно пов'язаний зі свідомістю, мотив виступає як смысловое утворення. Смыслеутворення здійснює суб'єкт через посередництво власних мотивів, а точніше «усією ієрархічною структурою спрямованості особистості, яка по-своєму співвідноситься як «всередині себе» (зв'язки: потреба – мотив – мета – завдання – результат – і таке інше), так і з різними зовнішніми явищами й факторами, умовами та обставинами життя й діяльності людини».

Процес формування мотивації особистості відбувається через проходження стадій, які характеризуються певними якісними особливостями. Кожній стадії даного генезису відповідають певні психічні можливості та види мотивів. Мотивом суспільного обов'язку у виборі професії є усвідомлення соціальними педагогами реальної суспільної користі від своєї участі в даній сфері діяльності, переживання особистої відповідальності за успішну працю, готовність до подолання можливих моральних і фізичних труднощів. Найважливішим критерієм усвідомлення та продуктивності професійного становлення особистості є: її здатність знаходити особистісний зміст у професійній праці; самостійно проектувати, творити своє професійне життя; відповідально приймати рішення про вибір професії, спеціальності і місця роботи.

Знання особливостей професійного становлення особистості, розвитку професійних нахилів дозволяє майбутнім соціальним педагогам ефективніше побудувати профорієнтаційну роботу у майбутній професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Барановский А. Б. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации : Учебно-методическое пособие / Барановский А. Б., Потапенко Г. М., Щекин Г. В. – К., 1991.
2. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников / Захаров Н. Н. – М. : Просвещение, 1988.
3. Калугин Н. И. Профессиональная ориентация учащихся / Калугин Н. И., Сазонов А. Д., Симоненко В. Д. – М. : Просвещение, 1983.
4. Професійна орієнтація молоді / Випуск 1. –Тернопіль, 1995.
5. Скиба М. Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : навчальний посібник / М. Є. Скиба, О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 322с.

Стаття надійшла до редакції 21.10.13.

Овод Ю. В. «Мотивация в профессиональном выборе социального педагога».

В статье раскрыто понятие мотива и мотивации, их роль в профессиональном выборе будущего социального педагога, проанализированы функции мотива. Также проанализированы цели, являющиеся основой выбора профессии и определены основные типы мотивации.

Ключевые слова: социальная защита, социальное обеспечение, социальный работник, социальные службы, клиент.

Ovod U. V. «The motivation in choosing a professional social pedagogy».

In the article the concept of motive and motivation, their role in selecting future professional social workers, analyzed the function of the motif. Also analyzed the goal, which is the basis of choice of profession and the main types of motivation: Human activity is characterized motifs. The motive of the call that for which the activities, an incentive that motivates someone to specific forms of activity or behavior. Motive may be: idea and ideas, feelings and experiences, expressing the physical or spiritual needs of man. The same activity can be done for different reasons. The motives of human activity may vary from organic, functional, physical, social, spiritual. Motivation activities during its development remains unchanged. With age, the development of human motivation is a change of activity. The motif is seen on the one hand, encouraging, and on the other – as reflected in the consciousness of objective driving forces of behavior. The main components of the structure of the subject are: need, activity, motive, activities, objectives, performance, task operation.

Motive – actions and motives of human behavior. Motivation is formed in man as her awareness of the social significance of the chosen and properly assess their individual aptitudes and abilities. The formation of individual motivation is passing through stages that are characterized by certain qualitative characteristics. Each stage of the genesis correspond to certain types of mental capabilities and motives. Reasons of social responsibility in choosing a career is the realization of social pedagogues real public benefit from their participation in this activity and feelings of personal responsibility for successful work and willingness to overcome the possible moral and physical difficulties.

Keywords: social security, social security, social worker, social services client.